प्रस्तावना

T5_L1_A1

प्रस्तावना

प्रस्तावना

_A1

T5 L1 A1

प्रस्तावना

उद्योग म्हणजे काय? T5_L2

"कच्च्या मालापासून पक्का माल तयार करण्याच्या सूत्रबद्ध कृतीला उद्योग असे म्हणतात."

T5_L3

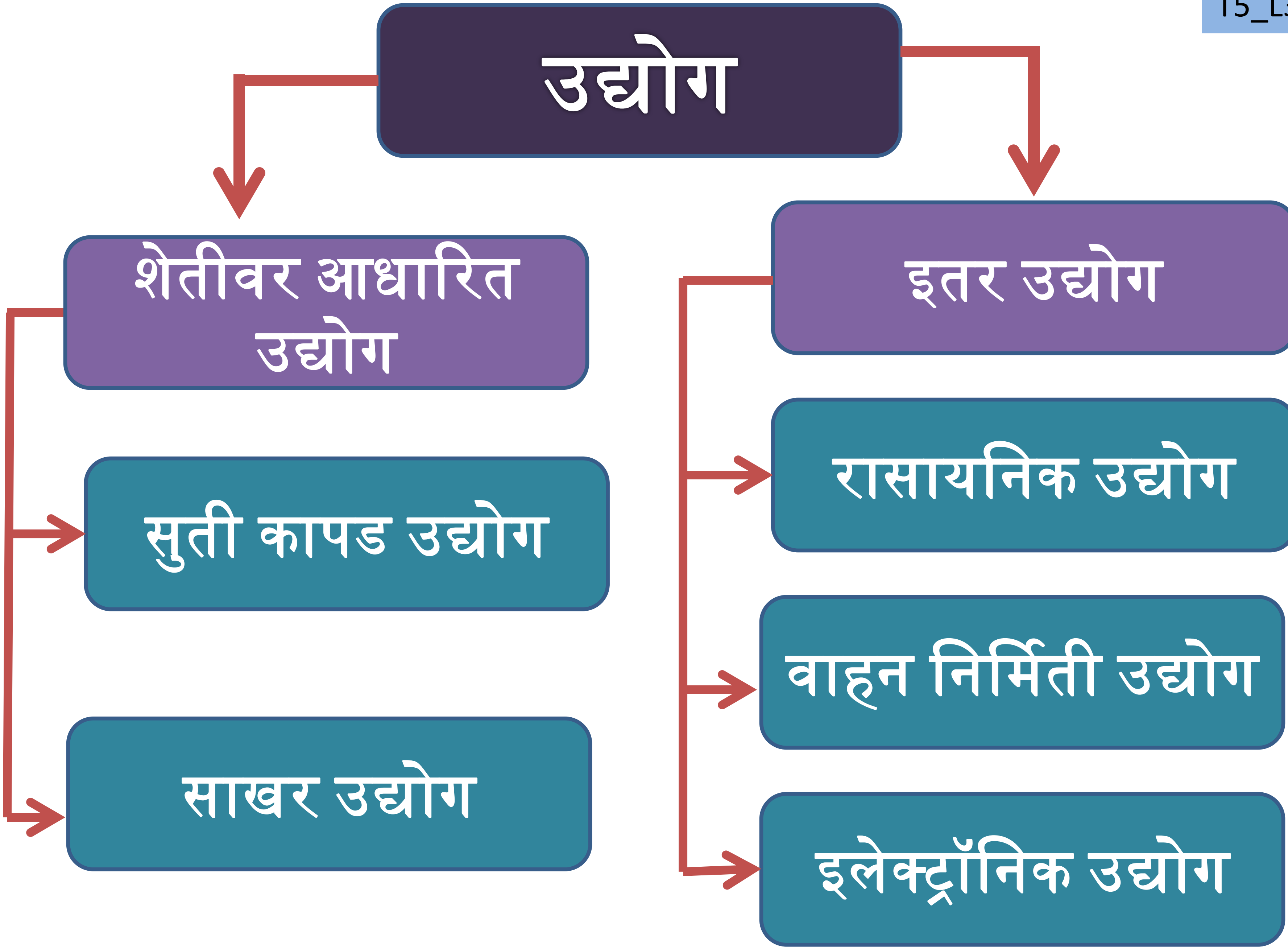
उद्योग
शेतीवर आधारित उद्योग
सुती कापड उद्योग
साखर उद्योग
इतर उद्योग
रासायनिक उद्योग
वाहन निर्मिती उद्योग
इलेक्ट्रॉनिक उद्योग

T5_L3_A1

शेतीवर आधारित उद्योग

शेती विकासाला अनुकूल घटक

T5_L3_A1_F1

महाराष्ट्रातील शेती विकासाचे घटक

- हवामान
- संकरीत बियाणांचा वापर
- किटकनाशके व तणनाशके
- सेंद्रिय व रासायनिक खाते
- जलसिंचन सुविधा
- मृदांचे प्रकार

सुती कापड उद्योग

T5_L3_A1_F2

सुती कापड उद्योग

सुती कापड उद्योग

T5_L3_A1_F2

- पूर्वी पारंपारिक पद्धतीने घरगुती केला जाणारा हा व्यवसाय.
- आता अत्याधुनिक यंत्रांच्या सहाय्याने केला जातो.
- इ.स. १८५४ मध्ये कावसजी नानाभाई दावर यांनी सर्वात प्रथम मुंबई येथे सुती कापड गिरणी स्थापन केली.
- मुंबईचे हवामान दमट,वाहतूक सुविधा,मजुरांची उपलब्धता,भांडवलदारांनी केलेली गुंतवणूक,उपलब्ध मोठी बाजारपेठ असे या उद्योगाच्या वाढीस पोषक घटक आहेत.
- अलीकडे बऱ्याच कापड गिरण्या बंद झालेल्या आहेत.

सुती कापड उद्योग

T5_L3_A1_F2

सुती कापड उद्योग

T5_L3_A1_F2

- पूर्वी पारंपारिक पद्धतीने घरगुती केला जाणारा हा व्यवसाय.
- आता अत्याधुनिक यंत्रांच्या सहाय्याने केला जातो.
- इ.स. १८५४ मध्ये कावसजी नानाभाई दावर यांनी सर्वात प्रथम मुंबई येथे सुती कापड गिरणी स्थापन केली.
- मुंबईचे हवामान दमट,वाहतूक सुविधा,मजुरांची उपलब्धता,भांडवलदारांनी केलेली गुंतवणूक,उपलब्ध मोठी बाजारपेठ असे या उद्योगाच्या वाढीस पोषक घटक आहेत.
- अलीकडे बऱ्याच कापड गिरण्या बंद झालेल्या आहेत.

महाराष्ट्रात उद्योगांचा विकास

T5_L2_A1

- महाराष्ट्राची भौगोलिक परिस्थिती
- कच्च्या मालाची उपलब्धता
- अनुकूल हवामान
- स्वस्त मजूर पुरवठा
- पाणी पुरवठा
- वाहतूक

महाराष्ट्र :औद्योगिकदृष्ट्या प्रगत राज्य

T5_L2_A1

- दळणवळण
- उर्जेची उपलब्धता
- उपलब्ध होणारे भाडवल
- वित्तीय संस्था महामंडळ
- राज्याचे औद्योगिक धोरण

म्हणून उद्योगाची भरभराट झाली.

महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ (M.I.D.C)

T5_L2_A2

- स्थापना:-
  - १ ऑगस्ट १९६२ रोजी करण्यात आली.
- उद्देश :-
  - औद्योगिक विकास गती वाढवणे.
  - औद्योगिक क्षेत्रात आवश्यक सोयी सुविधा उपलब्ध करून देणे.

महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ (M.I.D.C)

T5_L2_A2

- विकसनशील प्रदेशात कारखानदारीचा विकास करणे.
- प्रादेशिक औद्योगिक विकास घडवून आणणे .
- या महामंडळातर्फे महाराष्ट्राच्या प्रत्येक जिल्ह्यात किमान एक औद्योगिक क्षेत्र निर्माण केलेले आहे.
- प्रादेशिक समतोल साधणे.

सुती कापड उद्योगातील प्रक्रिया

T5_L3_A1_F3

1. कापसावर प्रक्रिया करणे
2. सूत कातणे
3. कापड विणणे
4. छपाई करणे
5. रंगकाम करणे

सुती कापड उद्योगांचे वितरण

T5_L3_A1_F4

- नागपूर अमरावती विभाग
- नाशिक विभाग
- औरंगाबाद विभाग
- पुणे विभाग

साखर उद्योगाची विशेषता

T5_L3_A1_F5

- जलसिंचनाच्या विस्तारामुळे ऊसाचे उत्पादनात वाढ
- साखरेसाठी लागणारा कच्चा माल ऊस हा तोडल्यानंतर वजनात घट होते म्हणून नाशवंत कच्चा माल आहे.
- कारखान्यांची उत्पादन क्षेत्रातच स्थापना केली जाते.
- अनुकूल हवामान,उपलब्ध बाजारपेठ,वाहतूक,दळणवळण,भांडवल यामुळे साखर उद्योगात वाढ झाली.
- खाजगी आणि सहकारी तत्वावर कारखान्यांची उभारणी
- महाराष्ट्रातील सर्वात पहिला साखर कारखाना १९२० मध्ये अहमदनगर जिल्ह्यात बेलापूर येथे उभारला.

महाराष्ट्रातील साखर उद्योगाचे वितरण

T5_L3_A1_F6

पुणे विभाग

नाशिक विभाग

औरंगाबाद विभाग

नागपूर अमरावती विभाग

विभागनिहाय साखर उद्योगाचे वितरण

T5_L3_A1_F7

❑पुणे विभाग

- पश्चिम महाराष्ट्रात साखर उद्योगाचे केंद्रीकरण,अहमदनगर,कोल्हापूर,सोलापूर,पुणे आणि सातारा हे अग्रेसर जिल्हे.

❑नाशिक विभाग

- तापी नदी खोरे, ऊस उत्पादनासाठी,साखर कारखाने धुळे,जळगाव,नंदुरबार येथे.

❑औरंगाबाद विभाग

- औरंगाबाद,लातूर,हिंगोली,बीड,परभणी,नांदेड,जालना, उस्मानाबाद

❑नागपूर अमरावती विभाग

- यवतमाळ,बुलढाणा,अमरावती,अकोला,वर्धा,नागपूर,वाशीम, भंडारा

उपक्रम

उपक्रम

T5_L3_A1_F8

- विद्यार्थी मित्रांनो,तुम्ही आता अभ्यालेल्या पाठावरून तुम्हाला खालील गोष्टी नक्कीच करता येतील.
- साखर उद्योगांची स्थापना जर बाजारपेठेच्या ठिकाणी स्थापन केले तर काय होईल?याविषयी तुमच्या वर्गात गटचर्चा घ्या.आणि त्याच्या दोन्ही बाजूनी येणारे विचार तुमच्या भूगोल संग्रह पुस्तिकेत मांडून ठेवा.
- कापड उद्योगात काम करणाऱ्या कामगारांच्या समस्या कोणत्या आहेत यावर तुमचा मित्रांबरोबर सर्वेक्षण करा.आणि त्याविषयीचे अहवाल लेखन खालील मुद्द्यांच्या आधारे करा.

१)एकुण कामगार,२)वसाहती कुठे आहेत?३)आर्थिक स्थिती,४)मुले काय शिकत आहेत?,५)मुले पुढे काय करणार आहेत,६)त्यांना कोणत्या समस्यांना तोंड द्यावे लागते?(कारखान्यात अपघात,कमी मजुरी,आजार,आर्थिक अडचणी मुलांच्या अडचणी इत्यादी)

मूल्यमापन

T5_L3_A1_F9

- गाळलेल्या जागा भरा.

१)ऊस हा ....प्रकारचा कच्चा माल आहे.
(नाशवंत,हलका,जड)

२)M.I.D.C.ची स्थापना..........मध्ये झाली.
(१मे१९६२,१ऑगस्ट१९६२,१जून१९६२)

३)महाराष्ट्रातील पहिला साखर कारखाना .....येथे उभारला गेला.
(वेळापूर,बेळगाव,बेलापूर)